

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті философия кафедрасының докторанты Әмен Асхат Жангелдіұлының «БД020400 – Мәдениеттану» мамандығы бойынша философия докторф PhD дәрежесін алу үшін дайындалған «Диаспора: мәдениеттанулық мәселе» тақырыбындағы диссертация жұмысына отандық ғылыми кеңешісінің берген
ПІКІРІ

Диссертациялық жұмыстың өзектілігі. Қазіргі қазақ қоғамында этносаралық қатынастарға әсер ететін процестер жүруде. Соңғысының дамуы оларды одан әрі теориялық тұрғыдан түсінуді, соның ішінде диаспора сияқты этносоциалдық құрылымның құбылысын ескеруді қажет етеді. Қазіргі уақытта диаспораларда ұлттық өзін-өзі тану мен ұлттық өзін-өзі сәйкестендірудің күшеюі байқалады. Диаспора өкілдері тұрақты өмір сүру жағдайларын қалпына келтіруге, этникалық тіршілік ету перспективаларын анықтауға, жаңа әлеуметтік-мәдени ортада өз орнын іздеуге және бейімделудің қажетті кезеңдерінен өтуге мәжбүр. Этникалық топтардың мәдениетін қалыптастыру және олардың ерекшеліктерін анықтау мәселесі өте өзекті, өйткені диаспора мәдениеті қоршаған жағдайларға байланысты айтарлықтай өзгеруі мүмкін, олардың арасында әлеуметтік-экономикалық та, этносаяси да шешуші бола алады. Трансформация процестерінің нәтижесі әр жағдайда жеке болуы мүмкін, сондықтан этникалық диаспоралар мәдениетінің қалыптасу ерекшеліктері мен ерекшеліктерін зерттеу өте маңызды. Түрлі қоныс аудару топтары мәдениетінің тарихи қалыптасу ерекшеліктерін теориялық тұрғыдан зерттеу осындай құбылыстарды зерттеу моделінде мүмкін болатын жалпы құрылымдарды анықтауға, диаспоралардың мәдениаралық диалогының ерекшеліктерін зерттеуге және соның салдарынан диаспоралардың қоршаған ортамен мәдениетаралық диалогының нәтижелерін болжауға мүмкіндік береді, осылайша диаспора мәдениетінің тұтастай алғанда жайлы жұмысын қамтамасыз етеді. Зерттеу тақырыбының практикалық тұрғыдан өзектілігі әртүрлі этникалық топтар мен диаспоралар өкілдерінің өз мәдениетін сақтаудағы қажеттіліктерінің артуымен ғана емес, сонымен бірге оның дамуына, ондағы тұрақтылықтың қалыптасуына деген ұмтылысқа және сонымен бірге трансформация мүмкіндіктеріне және мәдениаралық диалогты жүзеге асыруға байланысты.

Диссертанттың қолданған әдістемесі. Әдістемені таңдау бірқатар міндеттермен және қойылған мақсатпен шартталған. Зерттеудің бұл түрі үшін ең тиімді болып зерттелетін объектіні құрылымдық талдау әдісін анықтауға көмектесетін функционалдық байланыстарды өзара байланысты элементтердің кешені ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін жүйелік тәсіл болып көрінеді.

Зерттеулер мәдени процестердің жалпы заңдылықтарын, олардың тарихи жай-күйін, қоршаған ортаның табиғи-климаттық ерекшеліктеріне, этникалық, діни және басқа да ерекшеліктеріне тәуелділікті негіздеген

отандық және шетелдік ғалымдардың социологиялық және мәдени зерттеулеріне негізделген. Автор этностық мәдениеттанулық, социологиялық теорияларды, жүйелік талдаудың классикалық және қазіргі заманғы теорияларын, тарихи, социологиялық және аймақтық аспектілерді ескере отырып, этномәдени дамуды логикалық модельдеуді, монографиялық және статистикалық әдістерді басшылыққа алды.

Диссертанттың қорғауға ұсынған тұжырымдары. А.Ж.Әменнің «Диаспора: мәдениеттанулық мәселе» мәдениеттанулық талдау жасай отырып келесі тұжырымдарға келді: диаспора мәдениеті түсінігі негізінде этникалық мәдениет қағидасы жатқандығы туралы авторлық анықтама;

- этникалық диаспора мәдениетінің жүйесі мен генезисіндегі мәдениет - этникалық мәдениет - этникалық диаспора мәдениеті ұғымдарының қисынының құралуы.
- диаспораны мәдениеттанулық категория ретінде екі жолмен қарастыру
  - "этнос", " ұлттық азшылық", " этноәлеуметтік", " этникалық топ "және т. б. ұғымдарынан ерекшеленетін этникалық қауымдастық ретінде" тігінен"
  - "көлденең" қоныс аудару тобы ретінде, колония, жерлестер және т. б. сияқты басқа қоныс аудару топтарынан ерекшеленеді
- мультикультурализм практикасы мен саясатының табыстылығы мәдени әртүрліліктің қажетті қағидаты ретінде толеранттылық негізінде негізделгеніне назар аудару.
- Қазақстанда мультикультурализм процесі болуы заңдылық. Осы орайда шетел тәжірибеліне негізделінген қазақстандық моделді одан әрі дамыту.
- диаспора феномені этникалық ағзаның өміршеңдігін қамтамасыз ететін мәдени ерекшелікке негізделуі.
- зерттеуде жүргізілген аймақтағы диаспоралардың даму процестерін, олардың мәдениеттер арасындағы өзара әрекеттестігін, олардың өздері арасында да, жергілікті халықпен де жүргізген талдауы осы процестер барысында бірқатар негізгі тенденцияларды анықталды.

Диссертациялық зерттеудің теориялық және практикалық маңыздылығы. Диаспоралардың проблемалары мен даму перспективалары мен диаспоралар мәдениеті туралы жұмыста анықталған диссертациялық зерттеу материалдарын мемлекеттік органдар, атап айтқанда, Қазақстан халқы Ассамблеясы ұлттық қатынастар саласындағы бағдарламаларды құру және жүзеге асыру үшін қолдана алады.

Зерттеу барысында алынған материалдарды ғылыми-зерттеу және оқытушылық қызметте де қолдануға болады: мәдениеттану, этнография, әлеуметтік философия, этносоциология, этнополитология бойынша арнайы курстар оқығанда.

Теориялық маңыздылығы зерттеудің жаңалығынан қисынды туындайды және мыналарды қамтиды:

- диаспора мен этномәдени жағдайды заманауи зерттеудің теориялық деңгейін дамыту;

- этносаралық қарым-қатынасты зерттеу тәсілін іздеу,
- диаспоралар мәдениетін одан әрі зерттеудің бастауы болатын этномәдени, әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайды диагностикалау көрсеткіштерін анықтау,
- мультикультурализмнің мәдени тұжырымдамасы қазіргі қазақстандық қоғамның мәдени өмірінің табиғатын тереңірек және егжей-тегжейлі қарастыруға қызмет етеді.
- мәдениетаралық өзара әрекеттесу негізі дүниежүзілік және отандық ғылым үшін мультикультурализм проблемасын зерттеу әдістемесінің іргелі буыны болып көрінеді.

-зерттеудің ережелері мен тұжырымдары Қазақстандағы мультикультурализм проблемаларын әрі қарай дамытудың, қоғамда болып жатқан процестерді талдаудың әдіснамалық негізі ретінде қолданыла алады.

- мәдениет және рухани өмір әлеуметтануы, әлеуметтік мәдениеттану, аймақтық әлеуметтану, этносоциология және этно-конфликтология сияқты перспективалы ғылыми бағыттарды дамыту үшін мәліметтер алу.

ҒЫЛЫМИ ЖАҢАЛЫҒЫ. Жүргізілген зерттеу шеңберінде келесі мәселелерді шешуге диссертанттың үлесін анықтайтын жаңа нәтижелер ретінде ажыратуға болады:

- 1) ғылыми айналымға «диаспора мәдениеті» ұғымы енгізіліп, тарихи отан мәдениетінен айырмашылықтары көрсетілді;
- 2) автордың «мультикультурализм» ұғымына берген анықтамасы этникалық мәдениеттің әр өкілінің теңдігі мен өзін-өзі бекіту еркіндігі жағдайында көптеген мәдениеттердің бір территориядағы жанжалсыз қатар өмір сүруін және өзара әрекеттесуін сипаттайтын мәдениеттің негізгі категориясы ретінде берілген. «Мәдени плюрализм» бір қоғамның шеңберінде әртүрлі ұлттық мәдениеттердің тең өмір сүруі ретінде анықталады.
- 3) Қазақстандағы мультикультурализмнің артықшылықтарына, кемшіліктері мен қарама-қайшылықтарына талдау жүргізілді.
- 4) Батыс Қазақстан облысы аумағында диаспора мәдениетінің қазіргі жағдайы көрсетілген.
- 5) социологиялық диагностика негізінде диаспора мәдениетін қалыптастыру механизміндегі және оның аймақтағы даму стратегиясындағы инновациялық өзгерістер анықталды.

б) аймақтағы диаспоралардың мәдениаралық өзара әрекеттесуінің негізгі тенденцияларын анықтады.

Зерттеу нәтижелерін апробациядан өткізілуі. А.Ж.Әменнің зерттеу жұмысының нәтижелері 9 ғылыми мақалада жарық көрді: соның ішінде, ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған арнайы пәндер бойынша диссертацияның негізгі қорытындыларын жариялауға арналған арнайы журналдарда – 1; Шетел баспасымен жарық көрген мақала – 4; Scopus базасына енген журналдағы мақала – 1.

Диссертациялық жұмыстың «Дәрежелерді беру Қағидаларында» көрсетілген талаптарға сәйкестігі.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті әлеуметтік ғылымдар факультетінің докторанты А.Ж. Әменнің «Диаспора: мәдениеттанулық мәселе» атты диссертациясы аталмыш тақырыпты отандық және шетелдік зерттеушілерінің негізгі зерттеу принциптері бойынша мәдени, тарихи, дүниетанымдық, этикалық, философиялық жағынан талдаған. Диаспора мәдениеті отандық және шетелдік әдебиетінің үлгілерімен салыстырыла отырып, сараланып, сарапталып, талданып, тұжырымдалады.

Жоғарыда аталғандарды ескере отырып А.Ж. Әменді «6D020400 – Мәдениеттану» мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін алуы үшін дайындалған «Диаспора: мәдениеттанулық мәселе» тақырыбындағы диссертациясы қорғауға ұсынылады.

Ғылыми жетекші:

ҚР ҰҒА академигі, философия
ғылымдарының докторы, профессор

Ғарифолла Есім

